

տաճարներն աղատել հեթանոսական զոհադորձութենէ՝

Լայոլայի դասակարգութենէն երբէք վար չը մնար Յոյն կղերն Աստուծոյ փառքն տարածելու և արքայութիւնն յառաջացնելու համար : Այն Միաբանութիւնն, որ անամօթաբար Հայոց սեղանն Զոհարան կ'անուանէ, այնպիսի լիտի գործքեր կը գործէ Աստուծոյ տաճարներուն մէջ, այնպիսի ցոխ արարմունքներ ունի, որ բնաւ երբէք չը կարծուիր որ հեթանոսքուրմերն ներէին իրենց այդ լիտութիւններն . . . : Մեր պարկեշտութիւնն չը ներէր մինչև անգամ անպատուակ խօսիլ նոցա լպիրշ գործոց վերայ, բայց իրենք կը գործեն առանց երբէք կարմրելու և ամաչելու :

Աշխարհս այսպէս է. մինչդեռ քրիստոնէութիւնն խաղառ խոյս տուած է Յոյն Միաբանութեան կեանքէն, ընթացքէն, սրտէն և հոգիէն, ընդհակառակն՝ կը հրատարակեն ՚ի լուր աշխարհի, որ Հայք հեթանոսական զոհարան ունին և ոչ քրիստոնէական պատարագի սեղան : Միթէ այս չէ՞ և Լայոլայի Ընկերութեան ընթացքն — ՚ի ներքուստ հեթանոսական գործերէն աւելի վատ՝ գործեր գործել և արտաքուստ զայս իբրեւ անհաւատ և հեթանոս մրտաւ :

ՍԻՐՈՆ շատ անգամ յունական չարակամութեան արարքներն նշաւական է ՚ի զգուշութիւն մեր միամիտ Ազգայնոց, բայց դժբաղդաբար մերթ ընդ մերթ կը անսնուի որ մերայինք արտաքին ցոյցերէն երբեմն այնքան կը յափշտակին, որ գողցես կը մոռանան ամենայն ինչ և ինքնապարծ օրթոդոքսութեան միարարաց թմբկահարութեանն արձագանգ կը տան : Մեր կը կրկնեմք ահա, որ արթուն և զգոյշ մնալու է ամեն ժամանակ եւ օրթո-

դոքսութիւնն (որ թէ հեթանոս կը հռչակէ զմեզ եւ թէ կը շոյէ՝ միութեան խնդիրն յեղեղելով) միշտ և հանապաղ համարելու է մեր Ազգայնութեան համար այն անելանելի անդունդն, ուր գլորուողն պիտի մնայ անյարիր և այլ եւս Հայութեան լոյս պիտի չը տեսնէ :

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Դ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Յունաց ներկայ Պատրիարքի գաւառներն ՚ի վեր որչափ որ առ երեսս Յունաց Միաբանութեան և տեղական յունագաւան ժողովրդոց մէջ խաղաղութիւն կը նշմարուէր, բայց պաշտօնական և հանդիսաւոր կերպիւ երկուստէք հաշտութեան և խաղաղութեան պայմաններն վաւերացած և ընդունուած չը լինելով՝ մերթ ընդ մերթ տաքսութեան ցոյցեր կ'երեւէին ժողովրդեան կողմէն : Ներկայ ամսոյս մէջ Յունաց Պատրիարքն հանդիսաւոր պատարագ մատուցանելէն զինի, ուր միայն ներկայ էր քաղաքացի ժողովուրդն և ոչ եկաւորք կամ ուխտաւորք, Միաբանութեան կողմէն կարգացուեցան հաշտութեան համար պատրաստուած պայմաններն, որոնք յերկրուած էին այնպիսի հնարագէտ ճարտարամտութեամբ, որ պարզամիտ ժողովուրդն խորն չը թափանցելով ընդունած էր գոհութեամբ և յետ աւարտման հանդիսին՝ ուղղակի ՚ի Պատրիարքարան դիմած էր նախաձաշկով եւ ըմպելօք հաշտութեան պայմաններն կնքելու :

Սոյն հանդիսի երկրորդ օրն, որ Կիրակի էր, քաղաքացի ժողովուրդն եկեղեցին երթալով իւր քահանայական գան ևս տարած էր իւր հետ, որպէս

զի, երբ մի դասէն Յունաց Միաբանութիւնն յունարէն երգէ, միւս դասէն քաղաքացի կղերն Արաբերէն երգէ : Այսպէս ևս համոզուած էր ժողովուրդն թէ ինքն այսուհետև Պատրիարքի ընտրութեան մէջ քուէ տալու իրաւունք պիտի ունենայ եւ պիտի կարողանայ իւր տեղական եկեղեցական դասէն առաջնորդ եւս ունենալ, որպէս զի ամեն ժամանակ չքստիպուի Պատրիարքին և կամ Երուսաղէմի Սինոդին դիմել : Սակայն շուտով տեսաւ որ խաբւած է . վասն զի երբ քաղաքացի կղերն սկսաւ Միաբանութեան հաւասար իրաւունքով մի դասն գրաւել և արաբերէն երգել, աղմուկն բարձրացաւ եւ Միաբանութիւնն տեսնելով թէ պիտի չը կարենայ ահագին բաղմունքիւն եկեղեցիէն հանել, ինքն ելաւ եկեղեցիէն և հետեւեալ օրերուն մէջ խալաք արգիլեց ժողովրդեան սոյն կարծեցեալ ձեռներեցութիւնն և այսպէս խախտեցաւ նենդութեան սաւաղոյ վերայ հաստատեալ խաղաղութիւնըն : Ինչպէս կ'երեւի տեւական խաղաղութիւնն գոնարաւ պիտի հաստատուի Միաբանութեան և տեղական ժողովրդեան մէջ . վասն զի ժողովուրդն թեւ և թիկունք ունի իրեն (թէ և ոչ յայտնապէս) Ռուսիոյ Հիւպատոսարանն, որ ամենայն ճշգրութեամբ կը կատարէ իւր Տէրութեան հրահանգներն, այսինքն ոչ թէ պաշտօնապէս կը միջամտէ, այլ իբրև հաշտարար կը ձեւանայ երկոցունց կողմանց, և այն դումարն, որ Ռուսաստանէն ամեն տարի յունական Միաբանութեան կը դար և Բուլղարական խնդրոյն առ թիւ ընդհատած էր, նոյն դումարն այժմ մասն առ մասն կ'ըստանայ Հիւպատոսարանն եւ ոչ թէ Միաբանութեան կը յանձնէ, այլ տեղական յունագաւան ժողովրդոց կը

բաժնէ իբրեւ աղքատաց, միշտ յայտնելով որ Տէրութիւնն կարող չէ անկարեկից լինիլ օրթողոքս Արաբներուն : Այնպէս որ այժմ տեղական ժողովուրդըն իրեն դաւանակից բարերար կը ճանաչէ առաւել Ռուսիոյ Կառավարութիւնն քան թէ Յունաց Միաբանութիւնն : Իսկ Ռուսիոյ Տէրութիւնն, տեսնելով թէ Յունաց Միաբանութեան հետ համընթացութիւնն գրեթէ անհնարին է, տեղական ժողովրդեան միջոցաւ կ'ուզէ տիրական միջամտութիւն ունենալ Ս. Տեղեաց մէջ, ուր տակաւին պատուաւոր և դաւանակից հիւր միայն կը համարուի Յունաց Միաբանութեան կողմէն և այն յաւէտ Ռուս Ուխտաւորաց մեծամեծ նուիրանաց և գրամական զոհողութեանց պատճառաւ :

—Յոյն կղերն գոզցեա ուխտած է ամիս մը չանցնել առանց իրաւունք բռնաբարելու և խռովութիւն յարուցանելու Բեթլէհէ միջեկեղեցւոյն մէջ : Այս մասին Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն գրեթէ շարունակ տագնապի մէջ է : Մերթ հեռագիր կը հասնի Բեթլէհէ միջեկեղեցի թէ ահա Յոյնք մեր բուրվառն կախած տեղէն վերուցին : Մերթ նամակ կը հասնի թէ այսօր Յոյնք իրենց սահմանեալ ժամանակն չը հասած իրենց ժամերգութիւնն սկսան մեր ժամերգութեան վերայ : Մերթ հեռագիր կը հասնի թէ ահա Յոյնք արգելք եղան՝ կամ մեր մկրտութեան, կամ մեր հարսանեաց, կամ մեր թաղման, կամ մեր նշանաւոր Տօնախմբութեանց ժամանակ սիւնաղարդ դաւթէն հանդիսիւ անցնելու, մեր Եկեղեցւոյ ծիսական հնաւանդ սովորութեան համեմատ : Առ քեզ տագնապ, առ քեզ շիտթութիւն, մկրտեալն, կամ նորապսակքն, կամ ննջեցեալն ժամերով յեկեղեցին պիտի սպասեն, մինչեւ Ե-

բուստղէմէն հրաման առնուի և զըրկուի, որ ելնեն : Մերթ լուր կը հասնի թէ ահա մեր պատկերն անհետացուցին, մեր աշտանակն վերուցին, մեր աւելն արգիլեցին, և այլն և այլն :

Յոյն կղերին սոյն խռովասէր և անտիրիստոնէական վարմունքն և Տէրութեան տեղական (Բեթլէհէմի) պաշտօնէից մերթ թոյլ, մերթ կողմնասեր և մերթ բռնաւորական ընթացքն անընդհատ կը տառապեցնեն և կը տատամեցնեն Ս. Աթուռոյս Վարչութիւնն :

Ահա այս անգամ, Ս. Ծննդեան հանդէսներուն մօտաւորութեւ պատճառաւ, մինչդեռ կը պատրաստուէինք Ս. Ծննդեան եկեղեցւոյ մեր սեպհական մասն աւելլ, յանկարծ գիր եկաւ Վսեմ. Բզէշին մեր այս ինչ և այն ինչ տեղերն չաւելլ, յայտնելով թէ քննութեան տակ է, որոյ համար Յունաց ևս գրուած է չաւելլ, իսկ որ աղգըն որ աւելլ, պատասխանատուութեւն թափալ պիտի մնայ : — Սոյն աղղարարութեան դէմ իսկոյն բողոքեցինք մեք, յայտնելով որ Յոյնք արդէն իրաւունք չունին մեր սեպհական տեղերն աւելլու. իսկ մեր աւելլու իրաւանց մասին մեք ոչ միայն նախնական Հրովարտականքն ունինք, այլ և վերջին տարիներուս մէջ յատուկ հրամանագիր եւս ունինք Բ. Դռնէն : Վասն զի, 1873 ին, երբ Քեամիլ Փաշան զինու զօրութեամբ արգիլեց մեզ մեր սեպհականութիւնն աւելլու, բողոքեցինք Ի. Բ. Դռնն և 1874 ին Դեկ. ամսոյն մէջ, թէ և ինքն հրաժարուած, սակայն հեռագրեց Բեթլէհէմի Միւտիլին հսկել և չթողարեւ Յունաց իրենց սահմանէն դուրս աւելլ ածելու : Իսկ 1875 ին, Սեփեր 23 թիւ յատուկ Հրամանագիր եկաւ Բ. Դռնէն, որ մեր բողոքագիրն ուշադրութեան առնելով

և մեր իրաւունքն յարգելով՝ կը հրամայէր ըստ մեր նախնական սովորութեան մեր սեպհական տեղերն աւելլ, ինչպէս որ սոյն հրամանին համեմատ աւելցինք և ս. և ահա ժամանակն մօտեցած է դարձեալ պիտի աւելնք առանց որ և իցէ պատասխանատուութեան ենթարկուելու : Վսեմ. Բզէշին մեր բողոքին պատասխանելով՝ յայտնեց իրբ թէ Տէրութեան Հրամանագրին մէջ ականէ յանուանէ գրուած չէ՝ թէ որ տեղերն պէտք է աւելլ, այլ միայն գրուած է թէ Հայք իրաւունք ունին իրենց սեպհականութիւնն աւելլու : Ուստի առաստաղներն և երեք լուսամուտներն պէտք է մնան ընդ քննութեամբ, որոյ վերայ Յոյնք խնդիր յարուցած են :

Սոյն գրոյն դէմ դարձեալ բողոքեցինք՝ յայտնելով թէ առանց ականէ յանուանէ նշանակուելու՝ մեր սեպհականութիւնն արդէն յայտնի է, առաստաղներն և լուսամուտներն մեր սեպհականութեան վերայ են և ոչ ուրիշ տեղ, եւ հետեւապէս Բարեխնամ Տէրութեան Հրամանագրին ամենեւին մեկնութիւն չը վերցնէր :

Մինչդեռ սոյն բանակցութիւններն կը լինէին՝ յանկարծ ամսոյս 22 ին հեռագիր հասաւ Բեթլէհէմի Տեսչէն, թէ Յոյնք մեր բարձրագոյն առաստաղն աւելցին, որչափ ջանացինք դիմադրել խափանելու հնարք չեղաւ, վասն զի Միւտիլին չուղեց օգնել մեզ, պնդելով թէ արգիլելու հրաման չունի Վսեմ. Բզէշին :

Սոյն ապօրինութեան դէմ դարձեալ բողոքեցինք Բզէշին, որ յայտնեց թէ՝ ինքն աւելլու հրաման դրած չէ Միւտիլին Յունաց համար, այլ միայն գրած է թէ անցեալ տարի որ աղգըն որ աւելած է, դարձեալ նոյնն պիտի աւելլ : Առ այս պատասխանեցինք իրեն որ վերին առաստաղն և ոչ մի աղգ

աւլած է անցած տարի Ս. Ծննդեան ժամանակ, վասն զի նախորդ տարիէն բողոքած էինք Յունաց բռնաբարութեան դէմ և Բ. Դռնէն աւելլու հեռագիր եկաւ մեզ այն օրն, երբ մենք Ս. Ծննդեան հանդէսն կը կատարէինք, ուստի և կարող չ'էինք հանդէսն կիսատ թողուլ և աւելլ, և ահա սոյն պատճառաւ յետ մնաց, Վերին առաստաղի աւելլուն դէմ բողոքած ժամանակ հեռագիր եկաւ Բեթլէհէմի Տեսչէն թէ՛ « Յոյք սկսան ահա՛ մեր դրան վերեւ գտնուած «Էլն» եւս աւելլ, բայց արգիլեցինք, սակայն ոչ թէ Միւտիրն, այլ Վսեմ, Բդէշին կողմէն յատկապէս զրկուած հազարապետն յայտնեց թէ սոյն «Էլն» պիտի աւլուի և եթէ ընդդիմանաք հրամանն ունիմ զինուորներ կանգնեցնել և այնպէս աւելլ տալ, ուստի և ես ասացի՝ օտարաց բնաւ չեմ թողարարեր, բայց քանի որ Տէրութեան հազարապետն կը միջամտէ, մեր հաւատարիմ հպատակութիւնն չընկեր մեզ բնաւ Տէրութեան հազարապետին և զօրացն գիմադրել, զայս ասելով թողի և ելայ եկեղեցիէն » :

Ինչպէս վերին առաստաղի, նոյնպէս և «Էլն» աւելման մասին վերստին բողոքեցինք Վսեմ, Բդէշին և ընդ նմին առանձին գրով եւս յայտնեցինք թէ՛ մեր Ս. Ծննդեան Տօնն մօտեցած լինելով մեր Հրովարտակաց զօրութեամբ և Բ. Դռնէն եկած Հեռագրին և Հրամանագրին համեմատ պէտք է աւելնք մեր սեպհականութիւնն, և տակաւին պատասխանն ստացած չենք այս մասին, Սակայն յայտնի է թէ վերին առաստաղն և «Էլն» պիտի չը թողարարուի մեզ

վերետին աւելլ ընդ դէմ Յունաց բռնաբարութեան, լուսամուտներն եւ ստորին առաստաղն պիտի մնան ընդ քննութեամբ, ինչպէս կանխաւ յայտնած է Վսեմ, Բդէշին գրով, և ահա՛ այսպէս դարձեալ տագնապ, դարձեալ զրկանք իրաւանց, տեսներք թէ ո՞ւր և ե՞րբ պիտի վերջանան այս խնդիրներն :

Ներկայ Վսեմ, Բդէշին քաղաքս ժամանելու օրէն ՚ի վեր ամեն տեսակ ցուլթեանց մէջ միշտ կը յայտնէ թէ՛ Տէրութեան մեծ և ամենամեծ փափաքն է Ս. Տեղեաց եւ մանաւանդ Բեթլէհէմի Եկեղեցւոյ սեպհականութեան եւ համամասնութեան (միւշտերեկութեան) խնդիրներն կարգադրել օրինաց և իրաւանց համաձայն, և սոյն կարգադրութիւնն ոչ միայն օգտակար է Ս. Տեղեաց իրաւատէր երէք Քրիստոնեայ Ազգաց, այլ յաւէտ Տէրութեան արտաքին քաղաքականութեան : Մեր եւս համոզուած ենք որ այսպէս է, մեք եւս կը փափայինք, որ ոչ միայն մեր տագնապն վերնայ, այլ և մի Բարեխնամ Տէրութեան տագնապն ևս՝ ՚ի մասին խնդրոյ Ս. Տեղեաց, յորմէ Տնունդ առաւ երբեմն բաղմաղէտ Խնդիրն Արեւելեան :

Ըստ յայտարարութեան Վսեմ, Բդէշին, Ս. Ծննդեան Տօներէն ընկնի, պիտի սկսի Բեթլէհէմի եկեղեցւոյ համամասնութեան և սեպհականութեան խնդրոց կարգադրութիւնն : Կը մտադրենք, որ յաղթանակն արգարութեան կողմն լինի՝ ՚ի փառս Տէրութեան և ՚ի պատիւ ներկայ Փախաքային և իւր ստորակարգեալ պաշտօնէից :

